

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باسمه تعالی

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب رقیه یاری متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آن‌ها استفاده شده است، مطابق مقررات، ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است. این پایان‌نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارزیابی نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی است.

نام و نام خانوادگی دانشجو

رقیه یاری

امضاء

دانشگاه تربیت مدرس شهید رجائی

دانشکده تربیت دبیر شهید رجائی

بررسی تطبیقی برنامه‌ی درسی آموزش جغرافیای دوره‌ی ابتدایی در
ایران با کشورهای استرالیا، کانادا (ایالت انتاریو) و انگلستان به منظور ارائه
راهکارهای مناسب برای بهبود آموزش جغرافیا در ایران

نگارش

رقیه یاری

استاد راهنما: دکتر سید محمد رضا امام جمعه

استاد مشاور: دکتر غلامعلی احمدی

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته برنامه‌ریزی درسی

بهمن ماه ۱۳۹۲

شماره : ۲۰۱۱۱۶
تاریخ : ۹۳/۷/۸
پیوست :

دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی

به نام خدا

صور تجلسه دفاع پایان نامه تحصیلی دوره کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عج) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم رقیه یاری به شماره دانشجویی ۹۰۱۱۷۲۵۹ دانشجوی رشته‌ی برنامه‌ریزی درسی تحت عنوان بررسی تطبیقی برنامه درسی آموزش جغرافیا دوره‌ی ابتدایی در ایران با کشورهای استرالیا، کانادا و انگلستان به منظور ارائه راهکارهای مناسب برای بهبود آموزش جغرافیا در ایران در تاریخ ۹۲/۱۱/۱۳ با حضور هیئت محترم داوران در دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی برگزار و نتیجه به شرح زیر اعلام گردید.

قبول (با درجه بسیار خوب نمره ۱۸٫۷۵)

درجه
نفره
عالی (۲۰ - ۱۹)
بسیار خوب (۱۸ - ۱۷/۹۹)
خوب (۱۶ - ۱۷/۹۹)
قابل قبول (۱۴ - ۱۵/۹۹)

غیر قابل قبول (کمتر از ۱۴) دفاع مجدد مردود

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضاء
	استادیار	دکتر سید محمدرضا امام جمعه	استاد راهنما
	استادیار	دکتر غلامعلی احمدی	استاد مشاور
	استادیار	دکتر علیرضا عصاره	استاد داور داخلی
	دانشیار	دکتر جواد حاتمی	استاد داور خارجی
	استادیار	دکتر بهرام صالح صدق پور	نماینده تحصیلات تکمیلی

دکتر غلامعلی احمدی
رئیس دانشکده علوم انسانی

تهران، لویزان، کد پستی: ۱۵۸۱۱-۱۶۷۸۸
صندوق پستی: ۱۶۳-۱۶۷۸۵
تلفن: ۹-۶۰۰۶۰۰۲۲۹۷ فکس: ۲۲۹۷۰۰۳۳
Email: sru@sru.ac.ir
www.srttu.edu

تقدیم به

پدر و مادرم که در راه تحصیل من همواره مشوق من بودند

و

و فرزندم که فرصتهای زندگی خویش را به من داد

قدردانی

سپاس بیکران خداوند عزوجل را که نعمت توانایی در راه کسب علم و دانش را به بنده ارزانی فرمود. در اینجا لازم می‌دانم از استاد محترم راهنما، جناب آقای دکتر محمدرضا امام جمعه که با گشاده‌رویی و بردباری و صرف اوقات ارزشمند خویش، اینجانب را در مراحل مختلف تحقیق و حصول نتیجه و تهیه‌ی این رساله راهنمایی فرموده و از رهنمودهای علمی خویش بهره‌مند ساختند، نهایت تشکر و سپاسگزاری نمایم.

از استاد بزرگوار مشاور، جناب آقای دکتر غلامعلی احمدی که با بزرگواری و درایت مرا در طی تهیه این رساله مشاوره و راهنمایی فرمودند، صمیمانه تشکر می‌نمایم.

همچنین بر خود لازم می‌دانم از استاد ارجمند و گرامی جناب آقای دکتر علیرضا عصاره که در مقام داور داخلی و جناب آقای دکتر جواد حاتمی در مقام داور خارجی قبول زحمت فرمودند، کمال تشکر را دارم.

در پایان توفیق روز افزون همه این عزیزان را از درگاه خداوند متعال مسئلت می‌نمایم.

رقیه یاری

چکیده

هدف از پژوهش حاضر مطالعه‌ی تطبیقی برنامه‌ی درسی آموزش جغرافیای دوره‌ی ابتدایی در ایران با کشورهای استرالیا، انگلستان و کانادا جهت ارائه‌ی راهکارهایی برای بهبود نظام آموزشی ایران بوده است. پژوهش حاضر تطبیقی - توصیفی براساس روش بردی بوده و با استفاده از روش کتابخانه‌ای تهیه شده است. نتایج پژوهش نشان داد، در هر چهار کشور در زمینه‌ی اهداف بر ضرورت درک مفاهیم جغرافیایی و ایجاد علاقه نسبت به محیط پیرامون، ویژگی‌های انسانی و طبیعی و کسب مهارت‌های جغرافیایی پرداخته می‌شود. در ایران علاوه بر موارد فوق، تقویت حس علاقه به سرزمین ایران از طریق آشنایی با محیط جغرافیایی آن، قدردانی از مواهب الهی و هویت اسلامی نیز مورد توجه است. همچنین در کشورهای استرالیا، کانادا و انگلستان برگسترش دامنه‌ی لغات و تقویت مهارت‌های ریاضی و عددی پرداخته می‌شود که در کشور ایران مورد توجه نیست. در کشور استرالیا علاوه بر موارد گفته شده تبدیل دانش آموزان به شهروندان محلی، ملی و جهانی فعال و درک و حل مسائل جهانی نیز مورد تأکید است. در کشور انگلستان اهداف وسیع‌تری در سطح بین‌المللی مورد تأکید است. در تمامی کشورهای مورد مطالعه در زمینه‌ی محتوا به مطالعه ویژگی‌های انسانی و طبیعی، حفاظت از محیط‌زیست، استفاده بهینه از منابع و استفاده از وسایل مطالعه در جغرافیا مانند عکس، نقشه، کامپیوتر پرداخته می‌شود. در کشور انگلستان علاوه بر موارد عنوان شده، استفاده از عکس‌های هوایی و ماهواره‌ای در بررسی مکان‌های مختلف، علل توسعه‌یافتگی کشورهای صنعتی و عدم توسعه‌یافتگی کشورهای آفریقایی، آسیایی و آمریکای لاتین نیز مورد تأکید است. در زمینه‌ی راهبردهای یاددهی - یادگیری در تمامی کشورهای مورد مطالعه استفاده از روش‌های فعال تدریس نظیر: ایفای نقش، روش اکتشافی، بازی‌های کامپیوتری، استفاده از اینترنت و سایر روش‌های فعال تدریس مورد تأکید است. در کشور ایران به منظور اثربخشی آموزش و درونی‌سازی ارزش‌ها از روش‌های تربیت اسلامی در تدریس نظیر تبشیر، انذار، محبت، تکریم، موعظه، تکلیف به اندازه توان، تغافل و عفو نیز مورد تأکید است. در مورد ارزشیابی پیشرفت تحصیلی می‌توان گفت در تمامی کشورها از روش‌های ارزشیابی توصیفی استفاده می‌شود. در کشور انگلستان در تمامی مقاطع تحصیلی نظام سنجش متمرکز و ملی دارد.

کلید واژه‌ها: مطالعه تطبیقی، آموزش و پرورش دوره‌ی ابتدایی، برنامه‌ی درسی آموزش جغرافیا، هدف، محتوا، فرایند یاددهی - یادگیری، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

فصل اول: طرح مسئله

۲	۱-۱ مقدمه
۴	۲-۱ بیان مسئله
۶	۳-۱ اهمیت و ضرورت پژوهش
۸	۴-۱ اهداف تحقیق
۸	۵-۱ سوالات یا فرضیه‌های تخصصی
۹	۶-۱ تعاریف نظری و عملیاتی واژه‌ها، مفاهیم و متغیرها
۹	۱-۶-۱ مطالعه‌ی تطبیقی
۹	۲-۶-۱ دوره‌ی ابتدایی
۹	۳-۶-۱ برنامه‌ی درسی آموزش جغرافیا
۱۰	۴-۶-۱ هدف
۱۰	۵-۶-۱ محتوا
۱۰	۶-۶-۱ فرایند یاددهی - یادگیری
۱۱	۷-۶-۱ ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیقاتی

۱۳	۱-۲ مقدمه
۱۳	۲-۲ سیری کوتاه بر تکوین دانش جغرافیا
۱۳	۱-۲-۲ گرایش فطری انسان به جغرافیا
۱۴	۲-۲-۲ رویه‌های جغرافیایی در تمدن‌های گذشته
۱۴	۳-۲-۲ مبتکران بکارگیری ریاضیات در جغرافیا
۱۵	۴-۲-۲ جغرافیا در دوره‌ی اسلامی (قرون و سطی از قرن پنجم تا پانزدهم میلادی):
۱۵	۵-۲-۲ آشنایی اعراب مسلمان با دانش جغرافیا
۱۶	۶-۲-۲ مکتب‌های جغرافیایی مسلمانان
۱۶	۷-۲-۲ جغرافی دانان مسلمان متأخر
۱۷	۸-۲-۲ عصررنسانس و اکتشافات جغرافیایی
۱۷	۹-۲-۲ جغرافیا در قرن ۱۷ و ۱۸

۱۸	۱۰-۲-۲ جغرافیای نوین
۱۸	۱۱-۲-۲ نوآوران بزرگ جغرافیا
۱۹	۱۲-۲-۲ سرآغاز جغرافیای علمی
۱۹	۱۳-۲-۲ تاریخچه آموزش جغرافیا در ایران
۲۱	۳-۲ ماهیت و تعاریف علم جغرافیا
۲۲	۴-۲ موضوع جغرافیا
۲۲	۱-۴-۲ نگرش ترکیبی
۲۲	۲-۴-۲ چشم انداز جغرافیایی
۲۲	۳-۴-۲ رابطه انسان و محیط
۲۲	۴-۴-۲ توزیع فضایی
۲۳	۵-۴-۲ نگرش هندسی
۲۳	۵-۲ مفاد و آموزش جغرافیا
۲۳	۱-۵-۲ مطالعات ناحیه‌ای
۲۳	۲-۵-۲ مطالعات موضوعی
۲۴	۶-۲ ضرورت تقسیم بندی علم جغرافیا
۲۴	۱-۶-۲ تقسیمات جغرافیا
۲۶	۷-۲ جایگاه آموزش جغرافیا در میان سایر برنامه‌های درسی
۲۶	۱-۷-۲ جغرافیا و شهروندان
۲۶	۲-۷-۲ جغرافیا و اقتصاد
۲۶	۳-۷-۲ جغرافیا و تاریخ
۲۷	۴-۷-۲ جغرافیا و محیط زیست
۲۷	۸-۲ ابعاد اجتماعی جغرافیا
۲۷	۹-۲ اهداف آموزش‌های فردی جغرافیا
۲۷	۱-۹-۲ درک و فهم محتوای علمی در این زمینه‌ها
۲۷	۲-۹-۲ کسب مهارت‌های تخصصی در این زمینه‌ها
۲۸	۳-۹-۲ ایجاد ارزش‌ها و هدایت گرایش‌ها در این مورد
۲۸	۱۰-۲ جغرافیا و آموزش بین‌المللی، محیطی و توسعه آموزش بین‌المللی
۲۹	۱۱-۲ منشور آموزش جغرافیا
۲۹	۱۲-۲ رویکردها در آموزش جغرافیا

۲۹	۱-۱۲-۲ رویکردهای معرفت‌شناسی در مطالعات جغرافیایی
۳۰	۲-۱۲-۲ رویکردها در مطالعات جغرافیایی
۳۳	۱۳-۲ مطالعه جغرافیا
۳۴	۱۴-۲ وابستگی جغرافیا با سایر موضوعات مدرسه
۳۴	۱۵-۲ جغرافیا و آماده‌سازی برای پیدا کردن یک شغل و حرفه
۳۴	۱۶-۲ میان رشته‌ای بودن جغرافیا
۳۵	۱۷-۲ نقش آموزش جغرافیا و نتایج آن
۳۶	۱۸-۲ آموزش جغرافیا در دوره‌ی پیش از دبستان
۳۶	۱۹-۲ موقعیت جغرافیا در برنامه‌ی درسی
۳۶	۲۰-۲ آموزش سنتی جغرافیا
۳۷	۲۱-۲ آموزش جدید جغرافیا
۳۷	۱-۲۱-۲ معرفی برخی روش‌های نو و مؤثر در آموزش مطالعات اجتماعی
۳۷	۱-۱-۲۱-۲ پروژه
۳۸	۲-۱-۲۱-۲ رویدادهای جاری
۳۸	۳-۱-۲۱-۲ روش اکتشافی
۳۹	۴-۱-۲۱-۲ حل مسئله
۴۰	۵-۱-۲۱-۲ بازدید علمی و مطالعه‌ی میدانی
۴۰	۶-۱-۲۱-۲ روش تلفیقی
۴۰	۲۲-۲ نمونه‌ای از شیوه‌های ارزشیابی درس جغرافیا در کشورهای مختلف
۴۰	۱-۲۲-۲ آزمون‌های میزان شده
۴۱	۲-۲۲-۲ آزمون‌های معلم ساخته
۴۱	۳-۲۲-۲ آزمون‌های عملکردی
۴۲	۴-۲۲-۲ کارپوشه
۴۲	۵-۲۲-۲ روش مقیاس درجه‌بندی
۴۲	۲۳-۲ پیشینه تحقیق
۴۲	۱-۲۳-۲ پیشینه تحقیق در داخل کشور
۴۷	۲-۲۳-۲ پیشینه پژوهش در خارج از کشور
۴۷	۲۴-۲ نتیجه‌گیری فصل دو

فصل سوم: روش‌شناسی پژوهش

۵۰	۱-۳ مقدمه
۵۰	۲-۳ نوع پژوهش
۵۱	۳-۳ فرایند پژوهش
۵۱	۱-۳-۳ مرحله‌ی توصیف
۵۱	۲-۳-۳ مرحله‌ی تفسیر
۵۱	۳-۳-۳ مرحله‌ی همجواری
۵۲	۴-۳-۳ مرحله‌ی مقایسه
۵۲	۴-۳-۳ جامعه‌ی آماری
۵۲	۵-۳ نمونه‌گیری و حجم نمونه
۵۲	۶-۳ ابزار و گردآوری داده‌ها
۵۳	۱-۶-۳ منابع گردآوری داده‌ها
۵۳	۷-۳ روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

فصل چهارم: یافته‌های پژوهش

۵۵	۱-۴ مقدمه
۵۵	۲-۴ مرحله اول: توصیف
۵۵	۱-۲-۴ ایران
۵۵	۱-۱-۲-۴ موقعیت جغرافیایی ایران
۵۵	۲-۱-۲-۴ حکومت
۵۶	۳-۱-۲-۴ تاریخچه نظام آموزشی در ایران
۵۶	۴-۱-۲-۴ توصیف نظام آموزش کنونی ایران
۵۸	۵-۱-۲-۴ صلاحیت‌های معلم در مطالعات اجتماعی
۵۸	۶-۱-۲-۴ شرایط جذب داوطلبان حرفه‌ی معلمی در ایران
۵۸	۷-۱-۲-۴ اهداف
۶۲	۸-۱-۲-۴ محتوای کتب درسی جغرافیای دوره ابتدایی در کشور ایران
۶۵	۹-۱-۲-۴ توصیه راهبردها و فعالیت‌های مناسب یادهی - یادگیری
۶۶	۱۰-۱-۲-۴ شیوه‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در دوره‌ی ابتدایی در ایران
۶۷	۲-۲-۴ استرالیا
۶۷	۱-۲-۲-۴ موقعیت جغرافیایی استرالیا
۶۸	۲-۲-۲-۴ حکومت

- ۶۸..... ۳-۲-۲-۴ اهداف و سیاست‌های کلی آموزش در استرالیا.....
- ۶۸..... ۴-۲-۲-۴ برنامه‌ی درسی ملی کشور استرالیا.....
- ۶۸..... ۵-۲-۲-۴ ساختار نظام آموزشی در استرالیا.....
- ۶۹..... ۶-۲-۲-۴ سطوح تحصیلی.....
- ۷۱..... ۷-۲-۲-۴ شرایط جذب معلمان در استرالیا.....
- ۷۲..... ۸-۲-۲-۴ توانایی‌های عمومی در برنامه‌ی درسی استرالیا.....
- ۷۲..... ۹-۲-۲-۴ اولویت‌های برنامه‌ی درسی در استرالیا.....
- ۷۳..... ۱۰-۲-۲-۴ اهداف درس جغرافیا در کشور استرالیا.....
- ۷۵..... ۱۱-۲-۲-۴ محتوای برنامه‌ی درسی جغرافیا و ویژگی‌های آن در کشور استرالیا.....
- ۷۸..... ۱۲-۲-۲-۴ راهبردهای یاددهی- یادگیری جغرافیا در مقطع ابتدایی در کشور استرالیا.....
- ۷۸..... ۱۳-۲-۲-۴ شیوه‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در استرالیا.....
- ۷۹..... ۳-۲-۴ کانادا.....
- ۷۹..... ۱-۳-۲-۴ موقعیت جغرافیایی کانادا.....
- ۸۰..... ۲-۳-۲-۴ ساختار سازمانی نظام آموزش و پرورش در کانادا.....
- ۸۲..... ۳-۳-۲-۴ سیاست‌های آموزشی.....
- ۸۲..... ۴-۳-۲-۴ برنامه‌های آموزشی.....
- ۸۲..... ۵-۳-۲-۴ نحوه‌ی ارتقای دانش‌آموزان به مقاطع بالاتر آموزشی.....
- ۸۲..... ۶-۳-۲-۴ نحوه انتخاب و ویژگی‌های معلمان در کشور کانادا.....
- ۸۳..... ۷-۳-۲-۴ شاخص‌های آمادگی حرفه‌ای معلمان در کانادا.....
- ۸۴..... ۸-۳-۲-۴ نقش معلمان در تدریس مطالعات اجتماعی (تاریخ، جغرافیا و اجتماعی).....
- ۸۵..... ۹-۳-۲-۴ مطالعه موردی: ایالت انتاریو.....
- ۸۵..... ۱۰-۳-۲-۴ اهداف کلی آموزش مطالعات اجتماعی در دوره‌ی ابتدایی.....
- ۸۶..... ۱۱-۳-۲-۴ اهداف کلی آموزش جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی در کانادا (ایالت انتاریو).....
- ۹۰..... ۱۲-۳-۲-۴ حوزه‌های یادگیری و موضوعات اصلی در برنامه‌ی درسی.....
- ۹۰..... ۱۳-۳-۲-۴ راهبردهای یاددهی- یادگیری در آموزش جغرافیا.....
- ۹۱..... ۱۴-۳-۲-۴ ارزشیابی از پیشرفت یادگیری دانش‌آموزان.....
- ۹۳..... ۴-۲-۴ انگلستان.....
- ۹۳..... ۱-۴-۲-۴ ویژگی‌های جغرافیایی، سیاسی، اجتماعی.....
- ۹۴..... ۲-۴-۲-۴ خصلت‌ها و ویژگی‌های فرهنگی انگلستان.....

- ۹۴..... ۳-۴-۲-۴ اهداف کلی آموزش در انگلستان
- ۹۵..... ۴-۴-۲-۴ سازمان و اداره آموزش و پرورش در انگلستان
- ۹۵..... ۵-۴-۲-۴ توصیف نظام آموزشی کشور انگلستان
- ۹۸..... ۶-۴-۲-۴ برنامه‌ریزی درسی در انگلستان
- ۹۸..... ۷-۴-۲-۴ شرایط جذب و انتخاب داوطلبان برای اشتغال به حرفه‌ی معلمی در انگلستان
- ۹۹..... ۸-۴-۲-۴ برنامه‌های مطالعاتی
- ۹۹..... ۹-۴-۲-۴ اهداف درس جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی در انگلستان
- ۱۰۰..... ۱۰-۴-۲-۴ محتوای کتب درسی در کشور انگلستان
- ۱۰۲..... ۱۱-۴-۲-۴ راهبردهای یاددهی - یادگیری جغرافیا در انگلستان
- ۱۰۳..... ۱۲-۴-۲-۴ روش‌های ارزشیابی دانش‌آموزان در برنامه‌ی درسی جغرافیای دوره‌ی ابتدایی در انگلستان
- ۱۰۴..... ۳-۴ مرحله دوم: مرحله تفسیر اطلاعات
- ۱۰۴..... ۱-۳-۴ ایران
- ۱۰۴..... ۱-۱-۳-۴ اهداف برنامه‌ی درسی درس جغرافیا در ایران
- ۱۰۵..... ۲-۱-۳-۴ محتوای برنامه‌ی درسی جغرافیا در ایران
- ۱۰۵..... ۳-۱-۳-۴ راهبردهای یاددهی- یادگیری درس جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی در ایران
- ۱۰۵..... ۴-۱-۳-۴ روش‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی درس جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی در ایران
- ۱۰۷..... ۲-۳-۴ استرالیا
- ۱۰۷..... ۱-۲-۳-۴ اهداف برنامه‌ی درسی جغرافیا در استرالیا
- ۱۰۷..... ۲-۲-۳-۴ محتوای برنامه‌ی درسی درس جغرافیا در استرالیا
- ۱۰۷..... ۳-۲-۳-۴ راهبردهای یاددهی- یادگیری درس جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی در استرالیا
- ۱۰۷..... ۴-۲-۳-۴ روش‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی درس جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی در استرالیا
- ۱۰۸..... ۳-۳-۴ کانادا
- ۱۰۸..... ۱-۳-۳-۴ اهداف برنامه‌ی درسی درس جغرافیا در کانادا (ایالت انتاریو)
- ۱۰۸..... ۲-۳-۳-۴ محتوای برنامه‌ی درسی درس جغرافیا در کانادا (ایالت انتاریو)
- ۱۰۸..... ۳-۳-۳-۴ راهبردهای یاددهی - یادگیری درس جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی در کانادا (ایالت انتاریو)
- ۱۰۹..... ۴-۳-۳-۴ روش‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی درس جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی در کانادا (ایالت انتاریو)
- ۱۰۹..... ۴-۳-۴ انگلستان
- ۱۰۹..... ۱-۴-۳-۴ اهداف برنامه‌ی درسی درس جغرافیا در انگلستان
- ۱۰۹..... ۲-۴-۳-۴ محتوای درس جغرافیا در انگلستان

- ۳-۴-۳-۴ راهبردهای یاددهی- یادگیری درس جغرافیا در دوره ابتدایی در انگلستان ۱۱۰
- ۴-۴-۳-۴ روش‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی درس جغرافیای دوره ابتدایی در انگلستان ۱۱۰
- ۴-۴ مرحله سوم: مجاورت ۱۱۰
- ۵-۴ مرحله چهارم: مقایسه ۱۱۸

فصل پنجم: بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

- ۱-۵ مقدمه ۱۲۴
- ۲-۵ یافته‌ها، بحث و نتیجه‌گیری ۱۲۴
- ۱-۲-۵ بین اهداف آموزش جغرافیا در دوره ابتدایی در ایران با کشورهای استرالیا، انگلستان و انتاریو چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی وجود دارد؟ ۱۲۴
- ۲-۲-۵ محتوای جغرافیای دوره ابتدایی در ایران با کشورهای استرالیا، انگلستان و کانادا (انتاریو) چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارد؟ ۱۲۵
- ۳-۲-۵ راهبردهای یاددهی - یادگیری در جغرافیای دوره ابتدایی در ایران با کشورهای استرالیا، انگلستان و ایالت انتاریو چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارند؟ ۱۲۷
- ۴-۲-۵ میان ارزشیابی جغرافیای دوره ابتدایی در ایران با کشورهای مورد مطالعه چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی وجود دارد؟ ۱۲۸
- ۳-۵ پیشنهادهای کاربردی ۱۳۱
- ۱-۳-۵ اهداف ۱۳۱
- ۲-۳-۵ محتوا ۱۳۱
- ۳-۳-۵ راهبردهای یاددهی - یادگیری ۱۳۱
- ۴-۳-۵ ارزشیابی ۱۳۲
- ۴-۵ پیشنهادهای پژوهشی ۱۳۲
- ۵-۵ محدودیت‌های تحقیق ۱۳۳
- منابع ۱۳۴

فهرست جداول

- جدول ۴-۱ عناصر و مفاهیم اصلی برنامه در یک نگاه ۶۲
- جدول ۴-۲ ارزشیابی دوره‌ی ابتدایی ایران ۶۷
- جدول ۴-۳ برنامه‌ی درسی مدارس ابتدایی در استرالیا ۷۰
- جدول ۴-۴ جایگاه جغرافیا در برنامه‌های درسی از پیش‌دبستان تا سال دهم ۷۴
- جدول ۴-۵ نمای کلی محتوای درسی کشور استرالیا از سال اول تا سال ۶ ..... ۷۷
- جدول ۴-۶ سطوح پیشرفت دانش آموزان در جغرافیا ۱۰۴
- جدول ۴-۷ مقایسه آموزش اهداف درس جغرافیا دوره‌ی ابتدایی در ایران و کشورهای منتخب ۱۱۱
- جدول ۴-۸ مقایسه محتوا در کشورهای منتخب ۱۱۳
- جدول ۴-۹ مقایسه راهبردهای یاددهی-یادگیری در کشورهای منتخب ۱۱۶
- جدول ۴-۱۰ مقایسه شیوه‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در کشورهای منتخب ۱۱۷
- جدول ۴-۱۱ مقایسه اهداف آموزش جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی ۱۱۹
- جدول ۴-۱۲ مقایسه محتوای برنامه‌های درسی آموزش جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی ۱۲۰
- جدول ۴-۱۳ مقایسه راهبردهای یاددهی - یادگیری آموزش جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی ۱۲۱
- جدول ۴-۱۴ مقایسه ارزشیابی تحصیلی برنامه‌های درسی آموزش جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی ۱۲۲
- جدول ۵-۱ برنامه‌ی درسی آموزش جغرافیای دوره‌ی ابتدایی در کشورهای مورد مطالعه، در یک نگاه ۱۳۰

فصل اول: طرح مسئله

۱-۱ مقدمه

بررسی‌هایی که تاکنون به‌عمل آمده گویای آن است که نیاکان آدمی یا انسان‌های نخستین حدود ۵ میلیون سال پیش در آفریقا پا به عرصه وجود نهاده و حدود دو میلیون سال پیش از آفریقا به آسیا و اروپا کوچ کرده‌اند.

قدر مسلم آن است که موجودات مزبور برای بقای خود از همان آغاز با دو نیاز خوراک و پناهگاه سر و کار داشته‌اند.

استفاده از گیاهان و شکار جانوران و ماهیگیری خوراک آن‌ها را تأمین می‌کرد و تخته سنگ‌ها و غارها، پناهگاه و مسکن آن‌ها را تشکیل می‌داد.

از آن جایی که شرایط اقلیمی تأثیر مستقیم و انکارناپذیری بر به عوامل مزبور داشت، در پی شناخت نواحی پیرامون خود برآمدند و از جایی به جای دیگر کوچیدند تا از شرایط مناسب‌تری بهره‌گیرند و نخستین سنگ بنای بوم‌شناسی را پایه‌گذاری کنند. تلاش برای بقا و موجودیت، پرورش روان و اندیشه و بهره‌گیری از هوش که از ویژگی‌های منحصر به فرد و خاص آدمی است، بشر را به سازگاری با محیط و کسب دانش و افزودن بر فضاهای قابل زیست واداشت و جغرافیا را به‌عنوان یکی از نخستین دانش‌های انسانی مطرح کرد (فنی، ۱۳۸۱).

برای هر فرد ضرورت دارد که محیط زندگی خود را بشناسد و به ارتباط میان پدیده‌های محیط زندگی خود پی ببرد. آموزش جغرافیا به کنجکاوی و نیاز انسان در مورد چه چیزی، کجایی، چرایی و چگونگی پدیده‌ها و پراکندگی، شکل و نوع آن‌ها پاسخ می‌دهد. شناخت محیط زندگی در مقیاس‌های مختلف اعم از محله، منطقه، کشور تا کشورهای همسایه و جهان با ارائه‌ی اطلاعات و حقایق لازم درباره‌ی این محیط‌ها، پیش‌شرط لازم برای برخورد منطقی و رفتار منطقی با محیط اطراف است. فراگیری جغرافیا به برداشتی صحیح و واقع‌بینانه از مکان‌ها، موقعیت‌های مکانی، کشورها و نواحی منجر می‌شود و فراگیرندگان تفاوت‌ها و تشابهات مکان‌های مختلف را درک می‌کنند و به اولین گام از کسب «سواد جغرافیایی»^۱ که درک صحیح از ارتباط بین عناصر و پدیده‌های جغرافیایی و تنوع محیطی و همچنین آگاهی از شیوه‌های زندگی انسان در محیط‌های جغرافیایی دست یابند (منشور بین‌المللی آموزش جغرافیا، ۱۹۹۲).

جغرافیا دانش شناخت مکان‌ها در گذشته، حال و آینده است (مقیمی، ۱۳۸۱) و یا به عبارت کامل‌تر، علم مطالعه‌ی مکان‌های مختلف سطح زمین و موضوع‌های روی آن و بررسی ویژگی‌های طبیعی و انسانی این مکان‌هاست. به‌طور خلاصه، این علم در صدد تفسیر علل تفاوت یا تشابه انسانی و طبیعی و مکان‌های مختلف است و در این تفسیر، از قوانینی خاص بهره می‌گیرد (مهر شاهی، ۱۳۷۱).

بر کسی پوشیده نیست که امروزه آموزش جغرافیا باید به‌عنوان یک موضوع اصلی و محوری در برنامه‌های تحصیلی مدارس و در دوره‌های مختلف گنجانده شود و تأکید فراوانی شده است که از آن به‌عنوان وسیله‌ای نیرومند برای ترفیع و ترویج آموزش‌های فردی و آموزش‌های بین‌المللی محیطی توسعه استفاده می‌شود. بنابراین بسیاری از موضوعات و مشکلاتی که دنیای امروز با آن‌ها مواجه است بعد جغرافیایی قوی دارند (امیری نیا، ۱۳۹۱).

نکته‌ی بعدی آن است که آموزش جغرافیا از ارکان آموزش به شمار می‌رود. جغرافیا تلاش می‌کند تا نگرش مثبت و صحیح دانش‌آموزان به موضوعات مختلف در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی را تقویت کند. آن‌ها در پی آموزش جغرافیا باید بتوانند پاسخ‌ها و روش‌های خلاقانه‌ای برای حل مسائل و مشکلات مختلف مکان‌های جغرافیایی ارائه کنند. همچنین از جمله انتظارات دنیای تربیت امروز، تربیت شهروندانی آگاه است. در این خصوص آموزش جغرافیایی نیز می‌تواند نقش جدی و مهمی داشته باشد. سرانجام اگر به دنبال پاسخگویی به نیازهای محلی یا در پی فراهم کردن درک همه‌جانبه از مکان زندگی، تقویت حس وطن‌دوستی در دانش‌آموزان، پرورش احساس مسئولیت در برابر مسائل محیطی و اجتماعی و داشتن برخورد هوشمندانه با مسائل مختلف در محیط پیرامون زندگی هستیم باید به سراغ دانش جغرافیا برویم (همان منبع).

مراجعه به اسناد برنامه‌ی درسی برخی از کشورها نشان می‌دهد که سیاست‌گذاران آموزشی و مربیان تعلیم و تربیت و برنامه‌ریزان درسی عموماً در طراحی برنامه‌های درسی به انجام مطالعات تطبیقی و استفاده از نتایج آن در تصمیم‌گیری‌ها از خود علاقه نشان می‌دهند. حتی کشورهای پیشرفته خود را بی‌نیاز از این مطالعات نمی‌دانند (چوبینه، ۱۳۸۹). به همین دلیل تدبیر حکم می‌کند که با مطالعه و ملاحظه کشورهای بی‌نیازی که دارای نظام آموزش و پرورش برترند، شاخص‌های برتری آموزش و پرورش در آن کشورها را ضبط نمود. سپس زمینه‌ها و زیرساخت‌های مسبب چنین برتری را پیدا کرده و با توجه به ویژگی‌های فرهنگی کشور، نسبت به استفاده هماهنگ با معیارهای فرهنگی، اقدام نمود (عصاره، ۱۳۸۶). بر این اساس ضروری است برنامه‌ی درسی جغرافیای دوره‌ی ابتدایی که تاکنون پژوهش‌های جدیدی در مورد آن انجام نشده است، از منظرهای مختلف مورد پژوهش قرار گیرد. این پژوهش در همین راستا انجام می‌گیرد و هدف آن است که برنامه‌ی درسی آموزش جغرافیا را از جنبه‌ی عناصر برنامه‌ی درسی، هدف، محتوا، راهبردهای یاددهی - یادگیری و ارزشیابی تحصیلی در ایران و سه کشور کانادا، استرالیا و انگلستان مورد پژوهش قرار دهد. پژوهشگر امیدوار است نتایج این پژوهش برای تمامی دست‌اندرکاران نظام تعلیم و تربیت مفید واقع گردد.

۲-۱ بیان مسئله

جغرافیا به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا درک درستی از محیط پیرامون خود داشته باشند و شناخت بهتری از شرایط فیزیکی و انسانی موجود در سطح زمین به دست آورند. این امر در مورد دانش‌آموزان ۵ تا ۱۲ ساله اهمیت ویژه‌ای دارد به این دلیل که جغرافیا به جنبه‌های بسیاری از زندگی خود آن‌ها و محیطی که در آن زندگی می‌کنند مرتبط است. این ارتباط به‌خصوص هنگامی مشهودتر است که تدریس جغرافیا روی فعالیت‌هایی متمرکز شود که دانش‌آموزان شخصاً با آن‌ها سروکار دارند و یا پیرامون آن‌ها و نواحی نزدیکی که آن‌ها در آن زندگی می‌کنند بررسی شود. همچنین زمانی که در جستجوی تغییرات مهم روی داده در محیط، چه تغییرات محلی و چه در هر نقطه دیگر جهان هستیم که ممکن است زندگی آن‌ها را تحت تأثیر قرار دهد و یا هنگامی که موضوعات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیطی جاری را بررسی می‌کنند، این ارتباط بسیار مشهود است. جغرافیای موجود در مدارس ابتدایی و راهنمایی علایق دانش‌آموزان و دانسته‌های آنان را به محدوده‌ای فراتر از تجربیات کنونی آن‌ها گسترش می‌دهد و به آن‌ها کمک می‌کند که تصاویر و اطلاعاتی که از تلویزیون، کتاب‌ها، مجلات و منابع دیگر به دست می‌آورند را تفسیر کنند (برنامه‌ی درسی ملی لندن، ۲۰۱۱).

براساس آیه‌ی شریفه‌ی «و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون» (الذاریات/۶۵). هدف آموزش و پرورش در جمهوری اسلامی ایران، پرورش عبد صالح (شریعتمداری، ۱۳۶۸) و یا تربیت شهروند وظیفه شناس، مسئولیت‌پذیر، سازنده و بانشاط است. یعنی آماده کردن فرد برای زندگی در اجتماع و قادر ساختن فرد برای مقابله با مشکلات فردی و اجتماعی است. یکی از دروسی که در آماده ساختن افراد برای زندگی در اجتماع مسئولیت ویژه و مهمی دارد، دانش جغرافیاست. چنان‌که این دانش در غرب هم عامل اصلی و بسیار مؤثر در آماده سازی جوانان برای زندگی در قرن ۲۱ به شمار می‌رود (گنجی، ۱۳۶۸).

از جمله معضله‌های نظام آموزشی ایران مسئله برنامه‌ریزی درسی است که عملکرد ضعیف دانش‌آموزان ایرانی در مقاطع و موضوعات مختلف تحصیلی در مقایسه با کشورهای دیگر مؤید این مطلب است. در این زمینه می‌توان به نتیجه‌ی سومین مطالعه‌ی بین‌المللی ریاضیات و علوم^۱ و مطالعه‌ی بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن^۲ که توسط انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی^۳ اجرا شده است، اشاره نمود (محسن پور، ۱۳۸۴).

این مسئله ناشی از به عوامل زیر بوده که تحقیقات صورت‌گرفته‌ی داخلی در ایران آن را تأیید نموده‌اند:

- عدم رعایت اصول و استانداردهای بین‌المللی در طراحی و مهندسی برنامه‌ی درسی.

1 - Third International mathematics and science study (Timss)

2 - Progress in International Reading literacy survey (PIRLS)

3 - International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA)

- عدم رعایت تناسب، انسجام و توالی عمودی و افقی بین مفاهیم موجود در یک ماده درسی، در یک مقطع و یا مقاطع تحصیلی از پیش دبستانی تا فرادانشگاهی در کتاب‌های درسی ایران (قورچیان، ۱۳۷۴).
- عدم دانش نظری و تجارب عملی از سوی برنامه‌ریزان، مدیران، معلمان و سایر مسئولان در امر برنامه‌ریزی درسی.

- عدم اطلاع از شیوه‌های جدید و تحقیقات صورت گرفته درخصوص برنامه‌ی درسی به‌ویژه شیوه‌های انتخاب و سازماندهی محتوای برنامه‌ی درسی و برخورد سلیقه‌ای با آن (ملکی، ۱۳۷۳).

- ساختار موجود برنامه‌ی درسی دوره‌ی ابتدایی در ایران (سازماندهی محتوا براساس شیوه‌ی دیسیپلینی یا موضوعی) با ساختار جدید رایج برنامه‌ی درسی در سایر نظام‌های آموزشی (شیوه‌های غیر دیسیپلینی یا الگوهای تلفیقی) مطابقت ندارد (احمدی، ۱۳۸۰).

مبین گفته‌ی فوق، بحث ضرورت تغییر برنامه‌ی درسی جغرافیا در راهنمای برنامه‌ی درسی جغرافیا در دوره‌های مختلف تحصیلی سال ۱۳۸۵ گروه جغرافیای دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است که در اینجا عیناً نقل می‌گردد: «در انتخاب محتوای درس رویکردهای مختلف مورد بحث و بررسی قرار نگرفته و تنها رویکرد مناطق جغرافیایی حاکم بوده است. از جمله رویکرد موضوع محور با توجه به موضوعات مهمی که هم‌اکنون در زندگی بشر وجود دارد به کلی نادیده گرفته شده بود.

از سویی مطالب به‌صورت توصیفی و با نگرش سنتی ارائه شده و در توصیف مناطق، روند زمانی و تغییر و تحول نواحی جغرافیایی و پدیده‌ها که موضوع مهمی است مدنظر قرار نگرفته بود در حالی که تنها با توجه به روند تحول می‌توان آینده‌نگری نمود و یا دورنمای آینده را ترسیم و مشخص کرد (راهنمای برنامه‌ی درسی جغرافیا، ۱۳۸۵).

از سوی دیگر بین مطالب جغرافیای انسانی و طبیعی تعادلی وجود نداشته و نقش انسان در تغییر محیط بسیار کم‌رنگ نشان داده‌شده و اطلاعات آماری بسیار قدیمی بود. موضوعات مهمی چون محیط‌زیست، منابع، انرژی، توسعه‌ی پایدار، حرکات جمعیت و مخاطرات طبیعی یا به‌اندازه‌ی مورد لزوم مطرح نشده و یا اصلاً اشاره‌ای به آن‌ها نشده بود (مقنی زاده، ۱۳۷۷).

نکته‌ی دیگر این‌که اگرچه مسئولان برنامه‌ریزی درسی در درس جغرافیای دوره‌ی ابتدایی، چندین روش مناسب و خوب برای آموزش این درس به معلمان پیشنهاد کرده‌اند ولی معلمان مدارس ابتدایی کشورمان توان و امکان استفاده از این روش‌ها در جغرافیا با توجه به مقدار زیاد مفاهیم و حجم بالای محتوا را ندارند (همان منبع).

با توجه به دلایل مطرح‌شده، تغییر برنامه‌ی درسی جغرافیا در دوره‌ی ابتدایی و راهنمایی، ضرورت داشت و با توجه به جایگاه ویژه‌ی درس جغرافیا در تربیت «شهروند مطلوب» گروه مطالعات اجتماعی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی اقدام به تدوین راهنمای برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی که جغرافیا نیز جزء مهمی از آن است، برای دوره‌ی آموزش ابتدایی نمود.